

CASA HENCZEL ȘI HENSLER DIN CLUJ

The Henczel and Hensler house, Cluj. The collection of stone-carvings that originates from the one-time existing house from Cluj–Napoca, Gate street No. 22. is considered one of the most significant ensembles of the Renaissance architecture of the town. From this building originate five door frames, three window frames and a fragment of a window frame, pilasters and a console. Six frames are decorated with the BHR-monogram and one with the BH-monogram. The importance of the ensemble lies in the significant number of the carvings, their diversity, the numerous figurative representations of the door frames and the prime quality of the door frame that is decorated with the HB-monogram. This study is trying to complete the history of this building by the identification of the owners, the commissioners and the analysis of the analogies of the carvings.

Keywords: *stone-carvings, Renaissance, Cluj–Napoca, architecture, door frames, window frames, figurative representation*

În literatura de specialitate referitoare la arhitectura renașterii târzii din Transilvania elementele arhitectonice din fosta casă de pe str. Podului nr. 22¹ ocupă un loc aparte, fiind considerate piese de valoare remarcabilă a arhitecturii renaștentiste din Cluj². Din această clădire se păstrează un fragment de poartă carosabilă, patru ancadramente de portal, trei ancadramente de fereastră, un fragment de ancadrament de fereastră, o pereche de pilaștri și o consolă. În prezent fragmentul porții carosabile, un ancadrament de portal, două ancadramente de fereastră precum și fragmentul ancadramentului de fereastră sunt zidite în fațadele exterioare ale vilei Pákei din str. Republicii, toate celelalte piese aflându-se în colecția lapidarului medieval al Muzeului de Istorie din Cluj³, în timp ce consola s-a pierdut. Șase ancadramente sunt decorate cu monograma *BHR*, un portal fiind ornamentat cu monograma *HB*. Semnificația deosebită a ansamblului se datorează numărului însemnat de piese păstrate, reprezentărilor figurative ale pieselor marcate cu monograma *BHR*, precum și calității excepționale a portalului

¹ În literatura de specialitate clădirea apare sub denumirea de casa de pe str. Podului nr. 22. Strada Podului azi se numește str. Regelui Ferdinand.

² Balogh Jolán, *Pákei Lajos rajzai Kolozsvár műemlékeiről*, în *Erdélyi Múzeum*, XXIII, 1944, il. XXIV, XXV. (în continuare: Balogh, *Pákei Lajos*); Balogh Jolán, *Kolozsvári kőfaragó műhelyek. XVI. század*. Budapest, A Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutató Csoportja, 1985, p. 159–161, 168–170, 184–186. (în continuare: Balogh, *Kolozsvári kőfaragó*); Kovács András, *Késő reneszánsz építészet Erdélyben, 1541–1720*. Budapest–Kolozsvár, Teleki László Alapítvány–Polis Könyvkiadó, 2003, p. 30, 168. (în continuare: Kovács, *Késő reneszánsz*); Löwy Dániel–Demeter V. János–Asztalos Lajos, *Köbe irt Kolozsvár*. Kolozsvár, Nis Kiadó, 1996, p. 52–54. (în continuare: Löwy, *Köbe irt*); Mihály Melinda, *Az EME középkori és kora újkori kőtára*, în ed. Sipos Gábor, *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület gyűjteményei*. Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2009, p. 157; Rados Jenő, *Kolozsvár műemlékei. A magy. kir. állami felsőépítő ipariskola 1941/1942. évi szünidei felvételei*. XII, Budapest, 1942, p. 24; Sebestyén, Gh.–Sebestyén, V., *Arhitectura Renașterii în Transilvania*. București, Editura Academiei, 1963, p. 174–177. (în continuare: Sebestyén, *Arhitectura*); Thaly Kálmán, *Régi ház és harang feliratok*, în *Századok*, III, 1869, p. 269.

³ Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei (în continuare: Muzeul de Istorie din Cluj).

marcat cu monograma *HB*. În literatura de specialitate toate piesele sunt asociate cu numele aceleiași persoane, renumitul argintar clujean Benedict Hensler⁴. Pe parcursul cercetării noastre ne-a oferit câteva repere de pornire un fragment de ancadrament de fereastră, decorat cu un scut renascentist marcat cu monograma *BHR* și cu inscripția păstrată fragmentar [...] *LIUS HENCZEL R[...]WLINUS*. În desenele lui Lajos Pákei, arhitect-șef al orașului la cumpăna secolelor XIX–XX, inscripția a fost reîntregită astfel: *BASILIUS HENCZEL WLINUS*⁵. Deși istoricul de artă Jolán Balogh susține că reîntregirea lui Pákei este incorectă, cercetările noastre par a demonstra că în cazul de față nu aveam de-a face cu o teorie fantezistă a arhitectului. Chiar dacă în anumite cazuri informațiile sale s-au dovedit a nu fi de încredere, de această dată lectura pare a fi valabilă, inscripția fiind consemnată probabil înainte de dezmembrarea piesei. Studiul de față își propune schițarea istoricului casei de pe strada Podului nr. 22, identificarea proprietarilor din epoca premodernă, plasarea în context artistic a pieselor sculpturale precum și studierea analogiilor acestora.

*

În epoca premodernă, clădirea studiată se afla în cvartalul Cetății Vechi, pe latura de vest a străzii Podului, fiind a patra parcelă spre nord de la străduța ce făcea legătura între strada Podului și Cetatea Veche (*Angiportus ad Vetus Castrum*)⁶. Până la începutul secolului al XV-lea latura de vest a străzii Podului era ocupată de șanțul de est a fortificației Cetății Vechi. Parcelarea acestei zone este strâns legată de pierderea funcției militare a Cetății Vechi prin construirea celei de-a doua incinte a Clujului, șanțurile vechi fiind desființate și parcelate. Primul proprietar al casei în discuție pe care îl putem identifica cu ajutorul registrelor de impozite ale cvartalului Cetății Vechi este Tamás Bácsi, în anul 1564⁷, acesta fiind urmat după moarte de către văduva lui⁸. Deoarece nu s-au păstrat registrele din anii 1570–1592, următoarea dată referitoare la proprietarii casei datează abia din anul 1592, când apare în liste numele proprietarului Blasius Henczel⁹. Deocamdată nu avem o explicație pentru modul în care casa a intrat în posesia lui Henczel, devenind peste câțiva ani una dintre cele mai însemnate clădiri clujene din epocă, fiind îmbogățită între anii 1584–1586 cu un număr însemnat de elemente arhitectonice. Deoarece Henczel nu făcea parte dintre funcționarii, meșteșugarii, comercianții sau elita orașului, presupunem că s-a stabilit în oraș la o vârstă matură. Presupunerea noastră poate fi sprijinită și de faptul că în actul de diviziune redactat după decesul celui în cauză la data de 12 septembrie 1603 îi apare numele sub forma *Baniay Henczel Balas* (Blasius Henczel din Baia Mare)¹⁰. Actul de diviziune îi numește în

⁴ Balogh. *Kolozsvári kőfaragó*, p. 159–161, 168–170, 184–186; Sebastyén, *Arhitectura*, p. 22, 174–177; Kovács, *Késő reneszánsz*, p. 30.

⁵ Balogh, *Pákei Lajos*, pl. XXV.

⁶ Arhivele Statului, Direcția Județului Cluj, Arhivele Orașului Cluj, Fondul Socotelile Orașului Cluj, Cărțile de impozit (în continuare S.O.C.). Fosta străduță a fost lărgită la începutul secolului XX, azi purtând numele de str. Émile Zola.

⁷ S.O.C. 1/IX. 4.

⁸ S.O.C. 1/IX. 136, 236.; 1/XIII. 29, 118, 202, 293.

⁹ S.O.C. 5/XV. 26.

¹⁰ Kovács Kiss, Gyöngy, *A kolozsvári osztóbírák intézménye és az általuk kiadott osztálylevelei*. Kolozsvár, 2011 (manuscris). Cu această ocazie îi mulțumesc doamnei Kovács Kiss Gyöngy pentru punerea la dispoziția mea a manuscrisului.

calitate de succesori pe cei trei copii ai decedatului, pe *Siga Henczel*, de șaptesprezece de ani, pe *Kis Anna Henczel*, de doisprezece de ani și pe *Henczel Balaskó*, în vârstă de opt ani. Conform uzanței dreptului de succesiune din Cluj, regularizat printr-un nou regulament de succesiune chiar la începutul anului decesului, la data de 3 ianuarie 1603, casa i-a revenit celui mai tânăr descendent de sex masculin al celui decedat, lui *Balaskó* (Blasius). Din păcate actul de diviziune nu conține informații referitoare la numărul sau la funcțiile încăperilor casei, dar nici măcar la prețul acesteia. În anul decesului, probabil în momentul diviziunii, proprietarul casei era văduva, numele ei fiind modificat ulterior în decursul aceleiași an și înlocuit cu numele mezinului familiei care a deținut imobilul până în anul 1614¹¹. Din analiza registrelor de impozite reiese și faptul că între anii 1603–1614 tânărul Blasius Henczel figura în calitate de proprietar al clădirii¹² dar începând din anul 1612 s-a mutat în casă aurarul și centumpater-ul Daniel Lintzig¹³. Acesta a dobândit definitiv clădirea în anul 1615, probabil prin cumpărarea imobilului de la mezinul care atinsese între timp vârsta majoratului¹⁴.

Analiza registrelor ne oferă o surpriză neașteptată, deoarece pe lista proprietarilor identificați din secolele XVI–XVII nu găsim nici o persoană a cărei nume ar putea fi asociat cu monograma *HB*. Analiza mai profundă a izvoarelor ne-a demonstrat că Benedict Hensler, argintarul clujean care deținea și folosea ca semn de meșter monograma în cauză, nu locuia în imobilul studiat, ci într-o altă clădire de pe latura de est a aceleiași străzi, pe a patra parcelă dinspre poarta străzii Podului¹⁵. Ancadramentul cu monograma *HB* are o calitate excepțională pe plan local (**Fig. 1.**) având numeroase analogii clujene din anii 1630–1640¹⁶. Piesa poate fi considerată prototipul acestei serii de portaluri deoarece pentru datarea sa propunem o încadrare cronologică mai timpurie, între anii 1615 și 1636, deoarece conform registrelor de impozite Hensler era proprietarul casei în această perioadă¹⁷.

Reîntorcându-ne la casa lui Daniel Lintzig trebuie să precizăm că în prima parte a secolului al XVII-lea prima clădire dinspre sud era deținută de argintarul clujean

¹¹ S.O.C. 10/X. 86, 122, 158, 194, 250, 286, 328, 370, 425, 466, 510.

¹² S.O.C. 10/X. 26, 10/X. 86, 122, 158, 194, 250, 286, 328, 370, 425, 466, 510.

¹³ S.O.C. 10/X. 425. Binder, Pál, *Közös múltunk*. Bukarest, Kriterion, 1982, p. 301, 303; Jeney-Tóth, Annamária, *Míves emberek a kincses Kolozsvárott*. Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2004, p. 66.

¹⁴ S.O.C. 17a/I. 18.

¹⁵ S.O.C. 17a/I. 20; 17a/II. 22; 17a/III. 22; 17a/IV. 22; 17a/V. 22; 17a/VI. 22; 17a/VII. 22; 17a/VIII. 22; 17a/IX. 22; 17a/X. 16; 17a/XI. 16; 17a/XII. 20; 20/IX. 29, 75, 123, 183, 241, 297, 353, 409, 521, 24/II. 50. Jolán Balogh susține pe baza unui contract din anul 1629, publicat de către Elek Jakab, că imobilul lui Benedict Hensler se afla pe latura de vest a străzii Podului, în apropierea zidului de fortificare. Verificarea informației ne arată însă că este vorba de o eroare de interpretare a istoricului de artă Jolán Balogh, însuși Jakab Elek referind-se la latura de est a străzii (Jakab Elek, *Kolozsvár története*. vol. II, Budapest, 1888, p. 529).

¹⁶ Analogiile clujene ale portalului lui Benedict Hensler: portalul din anul 1643 al lui Benedict Kékési de pe str. Regelui Ferdinand nr. 19, portalul cu decorul și profilatura martelată de pe piața Unirii nr. 18., precum și friza nedată a portalului din casa lui Laurentius Filstich din piața Unirii nr. 5. (Kovács, *Késő reneszánsz*, p. 30.).

¹⁷ S.O.C. 17a/I. 20; 17a/II. 22; 17a/III. 22; 17a/IV. 22; 17a/V. 22; 17a/VI. 22; 17a/VII. 22; 17a/VIII. 22; 17a/IX. 22; 17a/X. 16; 17a/XI. 16; 17a/XII. 20; 20/IX. 29, 75, 123, 183, 241, 297, 353, 409, 521, 24/II. 50.

Benedict Kékesi¹⁸. Imobilul eclectic ce se înalță pe locul fostei case Kékesi păstrează și azi în zidăria gangului porții un ancadrament de poartă cu cornișă frântă, decorată cu monograma *BK* și anul realizării, 1643. Ancadramentul poate fi considerat unul dintre cele mai târzii analogii clujene ale acestui tip. După moartea lui Benedict Kékesi, casa a fost răscumpărată de către judele primar al orașului, Johannes Lintzig, pentru suma de 1000 forinți¹⁹. Memoriile judeului au consemnat un incendiu la mijlocul secolului al XVII-lea, care a pornit din casa lui Daniel Lintzig și al lui Blasius Lintzig și s-a extins apoi la școala și biserica din Cetatea Veche, precum și la casa lui Johannes Lintzig, aflată în vecinătate²⁰.

*

Fosta casă Henczel a fost demolată probabil în jumătatea a doua a secolului al XIX-lea²¹, elementele arhitectonice fiind adunate de către Lajos Pákei și zidite în vila lui din strada Republicii, de unde în anul 1936 unele au fost transportate în lapidarul Muzeului de Istorie. Probabil în aceeași perioadă fusese demolată și casa Hensler, piesele provenite de aici având aceeași soartă cu cele provenite din casa Henczel, informațiile referitoare la proveniența acestora din urmă dispărând între timp.

Intrarea fațadei principale a vilei Pákei este azi încadrată de antablamentul fostei porți carosabile al casei Henczel, unele fragmente din usciori aflându-se azi în grădina vilei, în zona fântânii. Imaginea de ansamblu a porții de odinioară o cunoaștem din desenele lui Pákei (**Fig. 2.**): avea închidere semicirculară, susținută de pilaștrii canelați, decorati cu câte două rozete simple, încoronată de o arhitravă profilată, friză inscripționată și cornișă profilată. Cheia arcului era decorată cu o frunză de acant elegant curbată, axa centrală a arhitravei fiind dominată de monograma *BHR* modelată pe un scut renașcentist. Friza portalului poartă inscripția incizată cu majuscule, încadrată de câte o rozetă înscrisă în chenare pătrate: *FORTVNA VITREA (est) CUM SPLENDET FRANGITVR / HODIE MIHI CRAS TIBI DI IW X 1584* („Norocul e ca sticla: tocmai când lucește se sparge²² / Azi pentru mine, mâine pentru tine IW X 1584”)²³.

Ancadramentele casei Henczel au fost realizate între anii 1584–1586 iar importanța lor constă în varietatea tipurilor și a structurii acestora, precum și în numărul ridicat de reprezentări figurative. Cel mai timpuriu ancadrament de fereastră a casei, realizat concomitent cu portalul în anul 1584, este decorat cu o pereche de genii, reprezentați cu făclii stinse (**Fig. 3.**). Usciorii ancadramentului sunt articulați de pilaștrii cu fusul accentuat de câte un panou adâncit, bazele pilaștrilor fiind decorate cu reliefu-

¹⁸ S.O.C. 24/XIV. 21. Str. Regelui Ferdinand nr. 19.

¹⁹ *Linczigh János történeti feljegyzései (1621-1675)*, în *Kolozsvári emlékirók 1603–1720*, a bevezető tanulmányt írta és az időrendi áttekintést összeállította Bálint József, a forrásokot válogatta és jegyzetekkel ellátta Pataki József. Bukarest, 1990, p. 77 (în continuare: Bálint–Pataki, *Kvári emlékirók*).

²⁰ Bálint–Pataki, *Kvári emlékirók*, p. 90.

²¹ Azi pe locul fostei case Henczel se află o clădirea eclectică, adresa actuală fiind str. Regelui Ferdinand nr. 21.

²² Provine din culegerea de maxime și aforizme a mimografului de origine siriană Publilius Syrus. Publicațiile acestui autor au fost foarte populare în Imperiul roman, fiind redescoperite în evul mediu și în epoca premodernă (Löwy, *Köbe irt*, p. 53.).

²³ Proverb ebraic arhaic publicat în secolul al II-lea a. Chr. de către Jesua Sirach. Proverbul de mai sus a devenit foarte popular în evul mediu în forma *Heute Mir, Morgen Dir* (Löwy, *Köbe irt*, p. 53.). Antablamentul se păstrează fragmentar, capătul din dreapta fiind tăiat cu ocazia zidirii.

rile unor lei culcați. Arhitrava articulată de triglife și metope poartă și inscripția incizată, care subliniază de fapt mesajul reprezentărilor figurative: *MEMENTO MORI A(nno) D(omini) 1584* (Amintește-ți de moarte! Anno Domini 1584)²⁴. Părțile laterale ale arhitravei sunt articulate de console decorate cu frunze de acant, care susțin un coronament profilat. Reliefulurile genilor, dispuse pe suluri de papirus, precum și reliefulurile leilor culcați sunt plate, cu detalii sculpturale superficiale.

În lapidarul Muzeului de Istorie se află două ancadramente de portal cu structură asemănătoare. În ambele cazuri usciorii susțin coronamente cu structură clasică, compuse din arhitravă decorată în axul central cu un scut renașcentist încadrat de panglici, friză inscripționată și cornișă profilată. Diferențele între cele două ancadramente apar la nivelul usciorilor, primul fiind articulată cu pilaștri canelați, cu baze înalte, iar a doua cu semicoloane ionice, plasate pe socluri decorate cu relieful unor capete de lei. Scutul ancadramentului cu pilaștri este decorat cu relieful unui cap bărbătesc matur, cu șuvițe de păr pieptănate pe frunte în formă de triunghi, cu mustață lungă, ce încadrează o barbă bogată, pieptănată de asemenea în două șuvițe (**Fig. 4.**). Deși capul este reprezentat frontal, cu urechi supradimensionate, modelate de asemenea din față, privirea personajului este orientată în jos, de parcă ar urmări persoana care trece pragul intrării. Câteva dintre detaliile portretului precum reprezentarea trăsăturilor fizionomice, cu nasul îngust, bine proporționat, redarea coafurii, a bărbii și a mustății, ne sugerează că avem de-a face cu monumentul realizat de un pietrar cu experiență inclusiv în modelarea reprezentărilor figurative. Friza ancadramentului păstrează inscripția *SERVATA VALEBUN(!) SI NON FETEB/ UNT A(nno) D(omini) 1585* („Ceea ce este păstrat corect nu miroase urât, Anno Domini 1585”), încadrată de rozete. Al doilea ancadrament (**Fig. 5.**) este prevăzut cu scut ușor supradimensionat și disproporționat, decorat cu o rozetă și monograma *BHR* incizată, ancadramentul având o friză inscripționată cu următoarea inscripție incizată cu majuscule: *SIC TRANSIT GLORIA MUNDI A(nno) D(omini) 1586* („Așa trece gloria lumii, Anno Domini 1586”)²⁵. Axele laterale ale frizei sunt decorate cu măștile în relief ale unor indieni împodobiți cu coroane din pene. Măștile reprezintă capete bărbătești fără trăsături fizionomice caracteristice, modelate schematic, în relief plat, cu privire inexpressivă și urechi clăpăuge, reprezentate frontal. Pe suprafața usciorului din dreapta portalului se observă un semn de meșter.

Al treilea portal al casei Henczel (**Fig. 6.**) reprezintă un tip diferit de cele de mai sus, fiind compus din usciori articulați cu semicoloane, care susțin o arhitravă decorată cu triglife și metope și o cornișă profilată. În lipsa frizei, inscripția portalului a fost proiectată pe arhitravă, pe metope, fiind fragmentată conform spațiului aflat la dispoziție. Astfel, pe metopa centrală se află monograma *BHR* sculptată pe un scut renașcentist, iar pe metopele laterale se află inscripția propriu-zisă: *DUM RECTE WIVAS[!] NE / CURA VERBA MALORVM A(nno) D(omini) 1586* („Cât timp trăiești corect, vorbele celor răi să nu te caute”)²⁶. Axele laterale ale arhitravei, accentuate cu

²⁴ Löwy, *Köbe irt*, p.52.

²⁵ Această maximă făcea parte din ceremonia de investire a papilor înainte de secolul al XV-lea, răspândit în secolul al XV-lea prin scrierea medievală *Imitatio Christi* în forma: *O quam cito transit gloria mundi* (Gh. Alexandrescu, *Latine dicta. Citate și expresii latinești*. București, Editura Albatros, 1992, p. 198–199).

²⁶ A fost publicat în secolul al III-lea p. Chr. în cartea a treia a colecției de maxime *Dicta Catonis*. Forma inițială a proverbului este următoarea: *Cum recte vivas, ne cures verba malorum; Arbitrii non est nostri*,

triglif, sunt decorate cu măști bărbătești grosiere, cu detalii superficiale, de o calitate inferioară. Pe latura din stânga se conturează o mască cu trăsături indigene, cu buze cămoase, decorată cu frunze de acant, iar pe latura din dreapta se află o mască bărbătească cu părul lung, cu plete răsucite. Usciorii sunt articulați cu socluri decorate cu batanți de ușă în formă de cap de leu și semicoloane cu capitelluri compozite, combinate cu frunze de acant și măști umane stilizate.

Unicul fragment arhitectonic cu trimiteri concrete la numele fostului proprietar este fragmentul de linte decorat cu monograma *BHR* și cu inscripția fragmentară, incizată cu majuscule (**Fig. 7.**). Deși în literatura de specialitate inscripția a fost citită: [...]*IVS HENCZEL WLINVS*²⁷, o analiză mai atentă ne trimite spre următoarea *lectură*: [...]*LIVS HENCZEL R[...]WLINVS A[...]*, care cu ajutorul datelor din izvoarele scrise poate fi întregită astfel: [*Basi*]*LIVS HENCZEL R[iv]WLINVS A[anno Domini?]*, rezultând de fapt numele lui Basilius Henczel Rivulinus / Balázs Bányai Henczel (Blasius Henczel din Baia Mare). Structura originară a ancadramentului o cunoaștem de asemenea din desenele arhitectului Pákei, unde apare lintelul unui ancadrament de fereastră bipartită, încoronat cu o cornișă profilată, dublată de un șir de denticuli.

Singura consolă cunoscută din această casă era articulată cu un șir de caneluri. Piesa nu s-a păstrat, imaginea ei fiind documentată de asemenea prin intermediul desenelor lui Lajos Pákei²⁸.

A doua fereastră a casei Henczel (**Fig. 8.**), datată în secolul al XVII-lea în literatura de specialitate, poate fi considerată unică în arhitectura renașterii transilvănene datorită structurii și articulării sale²⁹. Ancadramentul are usciori canelați, decorați cu câte o rozetă, închidere în formă de segment de cerc, fiind încoronat de un fronton triunghiular. Unicitatea piesei este conferită de câteva detalii stilistice, cum ar fi închiderea în segment de cerc, cornișă profilată aflată sub frontonul triunghiular cu profilatură ce continuă și pe usciori, pe latura din stânga fiind frântă spre exterior, iar pe latura din dreapta oprindu-se la nivelul cornișei usciorului. Structura ancadramentului, friza profilată cu o scotie adâncă articulată cu rozete combinate cu frunze de acant dispuse vertical, rozetele de colț aflate deasupra deschiderii, precum articularea incorectă ne sugerează o datare mult mai târzie decât cea propusă în bibliografie, fiind probabil o piesă realizată în secolul al XIX-lea, proiectată în manieră renașcentistă, sau poate fi vorba de o piesă originală din secolul al XVII-lea, restaurată și completată în mod greșit.

O altă categorie de piese unicat este cea formată dintr-o pereche de elemente arhitectonice verticale, articulate cu pilaștri dublați, compuși din socluri scunde și pilaștri compuși din baze profilate cu un tor proeminent, fusuri simple și capitelluri toscane (**Fig. 9.**). Deasupra pilaștrilor piesele sunt prevăzute cu frize decorate cu câte un șir de gutti și cu cornișe barocizante, cu profilaturi deosebit de bogate, articulate cu listel, scotie și tor. Anumite detalii ale acestor elemente, precum capitellurile pilaștrilor și

quid quisque loquatur. Datorită cuprinsului axat pe maxime morale această colecție a devenit una dintre lecturile populare ale școlilor medievale, fiind tradusă în numeroase limbi europene (Némethy, Géza, *Cato bölcs mondásai, latinul és magyarul*. Budapest, Akadémiai, 1891, p. 89).

²⁷ Balogh, *Kolozsvári köfaragó*, p. 169.; Löwy, *Köbe irt*, p. 53.

²⁸ Balogh, *Pákei Lajos*, pl. XXV.

²⁹ Ancadramentul este înzidit în fațada de est a vilei Pákei.

frizele decorate cu gutti sunt identice cu portalul marcat cu monograma *HB*, astfel încât putem presupune că nici această piesă nu provine din casa lui Blasius Henczel, ci din casa argintarului Benedict Hensler. În literatura de specialitate aceste piese au fost publicate ca fiind usciorii unui portal. Această funcție este argumentată și de existența unor orificii circulare, care probabil erau realizate pentru fixarea balamalelor, însă cornișa proeminentă a cărei profilatură se oprește la colțuri, precum și suprafața neprelucrată, sumar cioplită a laturilor demonstrează faptul că aveam de-a face mai degrabă cu câteva dintre elementele de articulare ale unei fațade. Deoarece în arhitectura renașterii transilvănene nu avem analogii pentru pilaștrii dublați sau pentru fațade articulate de pilaștri, presupunem că elementele în cauză datează dintr-o perioadă târzie, modernă, fiind modelate în stilul și maniera celorlalte elemente renascentiste care erau reprezentative pentru casă.

După cele prezentate mai sus putem afirma cu certitudine că imobilul deținut de Balázs Bányai Henczel făcea parte dintre cele mai valoroase clădiri ale orașului în perioada respectivă. În lipsa izvoarelor scrise nu ne putem pronunța în privința structurii interioare, a numărului, funcțiilor încăperilor, sau a mobilierului, însă suma ridicată a impozitului plătit pentru clădire încă din perioada anterioară lui Henczel demonstrează că aceasta era una dintre cele mai valoroase case din oraș chiar și în momentul achiziționării. Portalul din anul 1586 al casei Henczel este marcat cu un semn de pietrar, care seamănă în mod evident cu semnul renumitului pietrar clujean János Szécsi Seres. Cea mai apropiată analogie a ancadramentului și a semnelui acestuia, încadrat de monograma *ZI*, este portalul casei Wolphard–Kakas, din anul 1579³⁰, decorat cu măști grotești. Același tip de semn de meșter îl întâlnim pe monumentul funerar al principelui Gabriel Bocskay din anul 1573 aflat în biserica reformată din Aghireș. Semne de meșter asemănătoare apar într-o formă simplificată, fără monogramă: pe monumentul funerar al unui nobil transilvănean din a doua jumătate a secolului al XVI-lea din catedrala romano-catolică din Alba Iulia, pe fereastra din 1581 a casei Wolphard–Kakas³¹, precum și pe contrafortul de nord-est al capelei Kornis din Mănăstirea, în apropierea blazonului familiei Báthory. Deoarece János Seres a decedat la data de 25 martie 1579, considerăm că lucrările marcate cu semnul său de meșter au fost terminate de către fiii săi, care pentru asigurarea continuității atelierului Seres s-au angajat în finalizarea unui număr însemnat de comenzi noi, marcând piesele lor cu o variantă simplificată a semnelui de meșter al tatălui. Ipoteza noastră este argumentată și de izvoarele scrise: în socotelile orașului judele primar Stephanus Wolphard a consemnat în martie a anului 1579 faptul că lucrările care au fost începute la casa lui de către bătrânul Seres au fost terminate de către fiii săi.³² Structura și numeroase detalii ale porții carosabile ale casei Henczel sunt identice cu portalul casei lui Péter Bácsi din Piața Centrală³³, care a fost realizată de către bătrânul János Seres în anul 1571³⁴. Exemplul de mai sus ne demonstrează faptul că lucrările fiilor au fost puternic influențate de către piesele tatălui lor chiar și după

³⁰ Se află în lapidarul medieval al Muzeului de Istorie din Cluj.

³¹ Pe fațada de vest a vilei Pákei.

³² Balogh, *Kolozsvári kőfaragó*, p. 83.

³³ Piața Unirii nr. 21.

³⁴ Balogh, *Kolozsvári kőfaragó*, p. 83; Kovács, *Késő reneszánsz*, p. 28.

decesul acestuia, explicația logică pentru acest fapt fiind aceea că au lucrat timp de mai multe decenii după modelele și schițele lui.

Elementele arhitectonice ale casei Henczel, realizate între anii 1584–1586, nu pot fi considerate de aceeași calitate, putându-se observa numeroase diferențe în modelarea reprezentărilor figurative, a inscripțiilor, precum și a semnelor despărțitoare. Acest fapt se datorează probabil faptului că lucrările aparțin mai multor meșteri, însă în momentul de față în lipsa izvoarelor nu avem instrumentele necesare pentru identificarea fiecărei lucrări în parte a fiilor. Atelierul Seres era cu siguranță format din pietrari iscusiți în modelarea detaliilor arhitectonice. Modelul reprezentărilor figurative ale ancadramentelor casei Henczel era probabil portalul din anul 1541 al casei Wolphard–Kakas din Cluj, a cărei primă inspirație fusese probabil o gravură din tipăriturile vremii. Calitatea slabă a reprezentărilor ne sugerează că în lipsa sculptorilor clujeni, lucrările mai fine cum sunt detaliile figurative au fost realizate în cazurile de mai sus de către aceiași meșteri pietrari. Între aceste reprezentări figurative se distinge totuși o categorie aparte de bună calitate, cea a reprezentărilor cu capete de lei. Probabil din cauza apariției lor frecvente, această categorie de reprezentări făcea parte din repertoriul pietrarilor, fiind unul dintre elementele de bază în formarea și instruirea ucenicilor pietrari din Cluj.

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 1. Poarta carosabilă a casei Henczel din anul 1584 (desenul arhitectului Lajos Pákei, în: Balogh Jolán, *Kolozsvári kőfaragó*. il. 104.)

Fig. 2. Ancadrament de fereastră decorată cu triglife din anul 1584, vila Pákei (fotografia autorului, 2006).

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 3. Portal decorat cu un portret bărbătesc din anul 1585, în lapidarul Muzeului de Istorie din Cluj (fotografia autorului, 2006).

Fig. 4. Portal decorat cu măști indiene din anul 1586, în lapidarul Muzeului de Istorie din Cluj (fotografie arhivă, Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga”, Cluj–Napoca).

Fig. 5

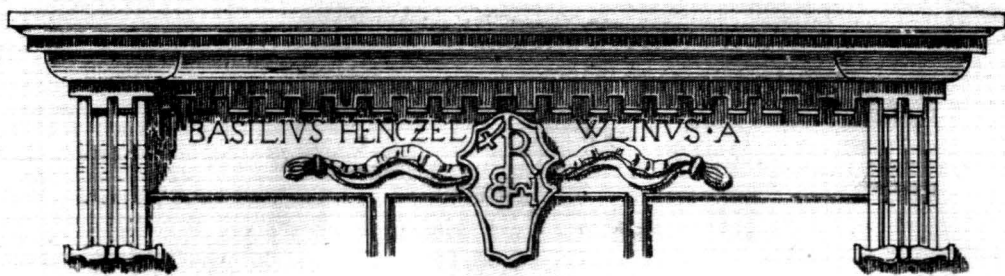

Fig. 6

Fig. 5. Portal decorat cu măști din anul 1586, vila Pákei (fotografia autorului, 2006).
 Fig. 6. Fragment de ancadrament de fereastră cu friză inscripționată, vila Pákei (desenul lui Lajos Pákei, în: Balogh, *Pákei Lajos*, il. 27).

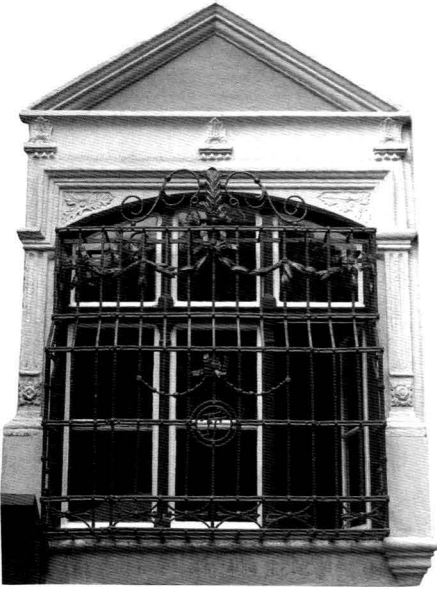

Fig. 7

Fig. 8

Fig. 9

Fig. 7. Ancadrament de fereastră cu fronton triunghiular, vila Pákei (fotografia autorului, 2006).

Fig. 8. Pilaștrii dublii, în lapidarul Muzeului de Istorie din Cluj (fotografia autorului, 2006).

Fig. 9. Ancadrament de portal din casa lui Benedict Hensler, în lapidarul Muzeului de Istorie din Cluj (fotografia autorului, 2006).